



ORGANISATION TODT 1944 – VALKENBURG

Rob Odekerken

Hitler had aanvang 1943 een aanzet gegeven voor het zoeken naar geschikte bomvrije ruimtes voor zijn oorlogsindustrie, waarop in augustus 1943 de Limburgse grotten verkend werden door Dr. Jüngst, een Duitse “*Wehrgeologe*”.

De grotten in de regio Valkenburg-Maastricht bleken bij uitstek geschikt, en toen er in maart 1944 door Reichsminister Albert Speer 12 miljoen Reichsmark beschikbaar werden gesteld gingen de werkzaamheden voor het inrichten van de grotten van start.

De bedoeling was om in de grotten onder meer een radiobuizenfabriek van Philips Valvo Werke GmbH, een afdeling van het Volkswagenwerk en een fabriek voor onderdelen van duikbootmotoren te vestigen, samen met een reparatiewerkplaats voor vliegtuigmotoren en diverse opslagruimtes.

De werkzaamheden werden in de periode februari t/m 5 september 1944 uitgevoerd door de Organisation Todt (OT) totdat door de nadering van de geallieerden alles moest worden opgegeven. De OT was het bouwbedrijf van Nazi Duitsland, opgericht door Fritz Todt, en na diens dood in 1942 opgevolgd door Albert Speer.

In Nederland was Richard Fiebig in 1944 de machtigste man op het gebied van de industriële productie en de arbeidsinzet (RAD). Laatstgenoemde werd al in 1940 door Fritz Todt naar Nederland gestuurd met onder andere de opdracht Duitse technici in Nederland te organiseren naar Duits voorbeeld in de “*Nationalsozialistischer Bund der Techniker*”, een “*angeschlossener Verband*” van de NSDAP.



PLEM-gebouw aan de Prins Bisschopssingel 2-4 te Maastricht

Toen in juni/juli 1944 het aantal projecten snel toenam, groeide ook het ambtelijke apparaat: de “*Aussenstelle Limburg*” werd van Venlo verplaatst naar Maastricht, waar een bouw bureau werd ingericht voor de “*Rüstungsinspektion*” en de “*Stiftung Industrielle Siedlung*” onder leiding van “*Bevollmächtigter*” Herr Münster, en wel in het gebouw van de PLEM aan de Prins Bisschopssingel nr. 2-4. Na een bezoek van Herr Münster en Leppla op 7 juli 1944 moest de PLEM op 15 juli 1944 na onderhandelen een gedeelte van hun pand afstaan aan deze Duitse stichting, 138 man groot, tegen een niet geringe huurvergoeding van fl. 14.300,- per jaar¹.

Daarnaast werden veel werkzaamheden rechtstreeks gecoördineerd vanuit Valkenburg, waar dit artikel zich verder op zal toespitsen.

De vertegenwoordiging van de OT in Valkenburg

De OT in Valkenburg was in handen van Oberst Heinz-Hermann Neumann² en zijn collega Bruno Hanzel³.

Zij hadden zich tijdelijk gevestigd in Broekhem, en coördineerden van hieruit alle werkzaamheden om het inrichten van de grotten te bewerkstelligen. Ze werkten nauw samen met Regierungs Baurat Hans Jürgensen (geb. 1905) in Maastricht en ze werden vanaf april 1944 aangestuurd door het “*Feldbauamt der Luftwaffe*” te Oisterwijk onder leiding van Bernward Klomp⁴, en door de OT-Oberbauleitung (OBL) Holland te Delft (naderhand Culemborg) o.l.v. Prof. Dr. Kurt Wiendieck. Neumann was één van de in totaal 13 Bauleiter in heel Nederland.

Heinz-Hermann Neumann

Neuman kwam uit Hildesheim. Hij is zijn loopbaan begonnen als leerling-timmerman bij Zimmermeister Friedrich Evers, en hij volgde daarna zeer waarschijnlijk een opleiding aan de Baugewerkschule te Hildesheim (Höhere Technische Anstalt für Hoch- und Tiefbau, Hohnsen 2). Deze opleiding maakte hem bij uitstek geschikt voor de werkzaamheden in en om de grotten.

¹ bron: NIOD en RHCL

² Heinz Otto Hermann Neumann

Geb. 3-11-1906 te Hildesheim, overl. 26-1-1977 te Hildesheim, getrouwd. 7-12-1929 te Hildesheim met: Minna (Minka) Johanne Elisabeth Snoek uit Hönnersum (Gemeinde Harsum, Landkreis Hildesheim), geb. 26-5-1907 te Jever, Ostfriesland, Niedersachsen, overl. 12-5-1984 te Hildesheim. Geloofsovertuiging: protestant

Ze hadden 3 zoons: Kurt, geb. 12-2-1930, Klaus, geb. 4-4-1933, Helge: geb. ?

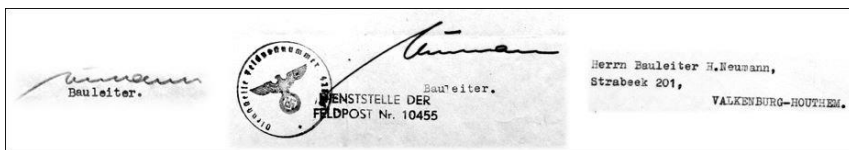
Kriegsverdienstkreuz 2. Klasse mit Schwertern: 1-9-1941 (Verleihungsliste nr. 67 (Zivil))
NSDAP partijnummer: 42246 - OT nummer: 151273

³ Bruno Hanzel, ook wel Hansel

Geb. 8-4-1903 te Neu Oderberg / Oberschlesien. Verhuist op 18-1-1946 naar Tannenhäusen, Kreis Aurich
Dienstbuchnummer: PO25880

⁴ Bernward Klomp

Geb. 11-4-1904 te Dortmund, overl. 29-11-1986 te Holthausen (Plettenberg)



Als Bau-ingenieur werd hij reeds ingezet bij de aanleg van de Westwall bij de Oberbauleitung St. Wendel-Saarbrücken en bij de Bauleitung Spichern. Hij kreeg een ijzeren kruis 2^e klasse met zwaarden verleend op 1 sept. 1941. Daarna zien we hem terug op een personeelslijst van OBL België van 29 mei 1942.⁵



Zijn rang als Bauleiter was equivalent aan Oberleutnant (Oberst) in de Wehrmacht, met bijbehorend salaris.

Eind 1943 wordt Neumann gesigna- leerd in Geulle door grond- en beton- werker Johan Fermont uit Roermond, die in dienst was van aannemer Hensels (zie verderop).



Kraaginsigne OT
Bauleiter

Toen Fermont in 1944 in Valkenburg werkte aan een groot gebouw uit beton herkende hij Neumann als dezelfde Duitse officier die in Geulle de leiding over het werk had.⁶

Neumann is op 22 november 1943 vanwege een ontsteking aan zijn amandelen opgenomen in het Lazaret van Hildesheim. Op 3 december werd hij weer ont- slagen.

⁵ bron: BArch Freiburg

⁶ bron: CABR L. Hensels

⁷ bron: BArch Freiburg

Ook is er vermelding van een Bauleiter Neumann in Katwijk/-Noordwijk in januari 1944, waarschijnlijk voor werkzaamheden aan de Atlantik Wall. Het is aannemelijk dat dit dezelfde persoon is, gezien er in de personeelsbestanden van de O.T. van Herr Wiendieck uit november 1944 maar één Bauleiter Neumann voorkomt in heel Nederland.

Helaas is er nog geen zgn. *“Personalfragebogen”* met werk-historie van hem terug gevonden. Wel is uit vergelijkbare rapporten duidelijk geworden dat personen aan een zeer grondig onderzoek werden onderworpen voordat ze werden aangesteld als Bauleiter.⁹

⁸ bron: BArch Freiburg

⁹ bron: NIOD

Bruno Hanzel

Hanzel was eveneens een Bau-ingenieur, Haupt-Bauführer, Baumeister, en ondersteunde Neumann op allerhand gebied.

De eerste brieven van Neumann zien we verschijnen in 16 februari 1944. De “Dienststelle Valkenburg” bevindt zich nog in hotel Voncken. Hij is dan 37 jaar oud.¹⁰

De geheime dienst maakt op 4 april 1944 de volgende vermelding:

“In hotel Voncken, Walramplein, logeert een majoor van het luchtwapen, schouderlap met groene uitmonstering, groene patjes met een gelijkzijdig driehoekje op kraagspiegels. Hij voerde besprekingen met civiele Duitsers, en hield zich verder bezig met teken- en administratief werk. Bij een van die besprekingen ving ik meermaals het woord “Kesselhaus” op, en hoorde dat het niet zo zeer om de verwarming als wel om het droog blijven ging”.¹¹



Correspondentieadres voor de OT Valkenburg was destijds “Feldpost nr. 10455” (OT-Abschnitts-Bauleitung Holland Süd) te Strabeek 201 (nu Broekhem 126, in 1950 bewoond door J.J.M. Keune-Kengen). Hier stond volgens de geheime dienst een bord “Org. Todt – Bau-leitung” en zeer waarschijnlijk een brievenbus.

Op 15 mei 1944 laat Neumann via de Ortskommandantur te Maastricht beslag leggen op een huis met inventaris aan de Houthemmerweg 180 (nu Broekhem 104) van het echtpaar Budé-Leunissen¹², om er zelf in te trekken. Hij heeft hier gewoond met zijn vrouw Minna en zoon Kurt.¹³ Ook wordt er op 2 juni 1944 een aanvraag gedaan voor beslaglegging van de huizen inclusief inventaris op Strabeek 179 (nu Broekhem 97, tegenover Broekhem 104) en Strabeek 191 (nu Broekhem 127, ouderlijk huis van van Espen, tegenover Strabeek 201). Zover is het echter niet gekomen.

Op 6 juni 1944 laat Neumann via de Ortskommandantur te Maastricht beslag leggen op het rechts naastgelegen grondstuk sectie B nr. 1374 op Broekhem 102, om er een standaard luchtschuilbunker (Regelbauwerk) op te bouwen vlak aan de weg.

¹⁰ bron: Limburgs dagblad 10-7-1940

¹¹ bron: NIMH 575-401-0020 Bureau inlichtingen

¹² Hubertus Hendricus Budé

geb. 30-12-1876 te Meerssen, overl. 29-3-1958 te Houthem, 81 j, getrouwd op 30-8-1902 te Meerssen met Maria Elisabeth Leunissen, geb. 10-1-1871 te Nuth, overl. 21-7-1965 te Broekhem, 94 j.,

Medebewoner: Marie Pierre Hubertine Ackermans (overl. april 1983 te Geleen)

¹³ zie ook ‘t Stegelke jaargang 15 nr. 2.

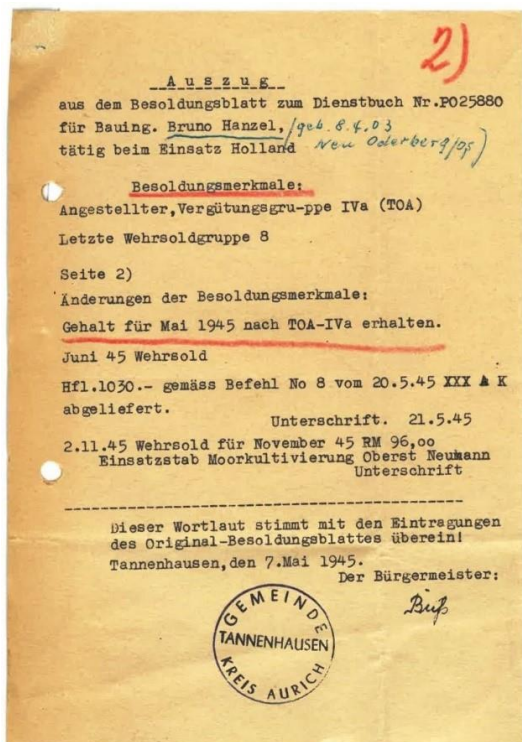


Broekhem 104, waar Neumann resideerde met plaquette vanwege 75 jaar bevrijding; schuin tegenover woonde waarschijnlijk Hanzel



De bunker is op 24-01-1949 opgemeten en getekend door het "Bureau Registratie Verdedigingswerken". Er stond nog een 2e exemplaar in Culemborg

Neumann verlaat dit huis weer rond 9 september 1944, vluchtend voor de Amerikaanse troepen.



Dit voorval wordt beschreven in het dagboek van dhr. Van de Ven, destijds directeur van het postkantoor te Valkenburg: "De commandant van de O.T., een officier nog wel, genaamd Neumann, verhuisde met 5 grote volgeladen wagens. Voor hem was een villa op de Houthemer weg gevorderd. De eigenares daarvan had, zoals dat gebruikelijk is, geen stukje van haar huisraad mogen meenemen. Maar Neumann mocht dat nu blijkbaar wel".¹⁶

Hij is van daaruit vertrokken naar het noorden, om weer te worden ingezet in Katwijk/Noordwijk als Bauleiter. Uiteindelijk wordt hij op 10 mei 1945 gearresteerd in Beverwijk door het 56 Heavy Regiment.¹⁷

Hildesheim is op 22 maart 1945 zwaar gebombardeerd door de geallieerden, en het is aannemelijk dat de meegenomen huisraad hierbij verloren is gegaan op zijn oude woonadres Altermarkt 61. Op 15 juli 1945 vestigt hij zich in Bültem (Ortsteil van Bockenem in Landkreis Hildesheim). In de periode 1945-1957 stond hij nog steeds als Bau-Ingenieur vermeld op de inwonerskaart van Hildesheim.¹⁸ Na de capitulatie is Neumann samen met zijn oude collega Bruno Hanzel werkzaam geweest bij de Moorkultivierung (moerasontginning) van het Emsland in Noord-Duitsland (november 1945).¹⁹

¹⁶ bron: NIOD

¹⁷ bron: War Diary 56th, 10-5-1945

¹⁸ bron: Stadarchiv Hildesheim

¹⁹ bron: Barch Freiburg

Heinz Neumann is in 1954 met een van zijn drie zoons Klaus vanuit Bremerhaven naar Canada vertrokken. Zijn vrouw en andere 2 zoons bleven in Duitsland, en vestigden zich op 8 juni 1955 op het adres Steingrube 18 te Hildesheim. Heinz kwam op 24 november 1955 terug uit Canada om bij haar in te trekken, en uiteindelijk is hij in Hildesheim overleden op 26 januari 1977. Klaus bleef in Vancouver met zijn vrouw Trudy Mitchell.²⁰



Luchtfoto van Broekhem op 1 september 1944 met de door de OT in beslag genomen huisnummers en de bunker

De projecten van de OT

Het hele project voor het inrichten van de Limburgse grotten was omvangrijk, en er waren veel bedrijven bij betrokken. Het stond als *"Kriegsentscheidend Sonderbauprogramm"* te boek, met hoogste geheimhouding en belang. Op veel documenten staat dan ook een stempel *"Geheime Kommandosache"*. De bouwwerken werden vaak bezocht door hoge Duitse officieren.

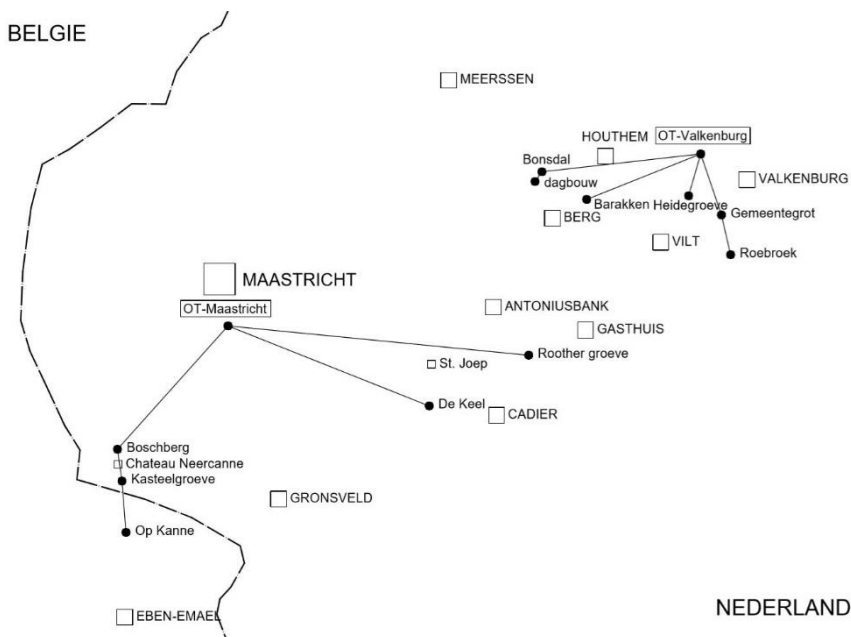
Onderstaand een beknopt overzicht van de projecten en enige bedrijven (genaamd OT-Einheiten) die Neumanndeels vanuit Valkenburg aanstuurde en coördineerde.

²⁰ bron: Stadarchiv Hildesheim en Arolsen Archives

Groeve	Codenaam	Plaats	A [m²]	Gebruik	Toewijzing	Onderaannemers - OT Einheiten
Heidegroeve	Seehahn Valerie 20	Valkenburg	7850	Assemblage	Werner Mij./ Philips Valvo GmbH*	Tunnel & Tiefbau GmbH - Essen
Bronsdalgroeve	Gründling/ Valerie 15	Geulhem	10500	Reparatie vliegtuigmotoren	FRB Utrecht GL Klöckner/BMW	Fa. Berghs - Maaseik Fa. Hensels - Borgharen
Dagbouwgroeve		Geulhem	9000	Opslag V1	Volkswagenwerke	
Roebroek		Valkenburg	3300	Opslag	Werner Mij.	Fa. Woudenberg
Roother groeve	Natter	Margraten	6500	Reparatie	gestaakt	Fa. Hensels - Borgharen
Boschberg	Sterlet	Maastricht	25000	Assemblage	Boschberg, Fokker	Fa. Bloem - Luik
Op Kanne		Op Kanne	30800	Assemblage	Drieberg/ATG	Fa. Hubert Berghs - Maaseik
Barakkengroeve		Geulhem	16600	Assemblage	Arcos Aachen	Tunnel & Tiefbau GmbH - Essen
De Keel		Kanne	8600	Opslag	Marine	
Kasteel groeve		Kanne	15000	Assemblage	Marine	
Gemeentegrot	Makropode Valerie 21	Valkenburg	90000	Assemblage	Rheinmetall-Borsig (wapens)	Fa. Bloem - Luik
Trafostation	Valerie 15	Geulhem		Stroom		Fa. Heinrich Daumen - Valkenburg

* Werner Mij was een camouflagenaaam voor een bedrijf uit Aken

** FRB= Front Reparatur Betrieb, zie ook Sijtelke 51



Er werden ook diverse specialisten gerekruteerd, zoals de firma Lütkehaus & Co uit Essen, voor “Hochbohrungen für Bewetterungsanlagen” en de Fa. Tunnel- und Tiefbaugesellschaft GmbH uit Essen en de Fa. Offermann en Buhlmann.

De werkzaamheden van Neumann bestonden onder andere uit:

- het afsluiten van contracten met onderaannemers
- het volgen van materiaalleveringen en navragen
- het vorderen van paarden en karren, o.a. van Georg en Guillaume Frissen, en regelen van het paardenvoer
- het confisqueren van grondstukken via de Baurat Maastricht, huizen en garages
- het regelen van arbeiders, o.a. uit de Noord-Oostpolder via dhr. Vahle (Arbeitseinsatz) en dhr. Houdijk.
- het regelen van verlofpassen
- het regelen van grenspassen voor Belgische werknemers
- het regelen van typemachines
- het regelen van hotels voor bezoek (Hotel Voncken, Berg- en Dal, Geulzicht, Amsterdam, Grot van Lourdes)
- het oplossen van diverse geschillen etc.
- het regelen van het afvoeren van restpuin van het klooster der Oblaten (Geerlingshof).

Als voorbeeld een brief van Neumann gericht aan de Wehrmachtskommandantur te Maastricht, waar hij zoal mee te maken had, d.d. 3 augustus 1944:

“Betreff: Einrichtung eines Erholungsheimes für den Zollgrenzschutz in Geulem. Nach Mitteilung der OT-Einheiten Offermann-Bühlmann und Woudenberg soll das Hotel „Geulzicht“ in Geulem als Erholungsheim für den Zollgrenzschutz beschlagnahmt werden.

Ich lege gegen diese Beschlagnahme Beschwerden ein, und werde ebenfalls der Rüstungsinspektion der Niederlande, den Generalluftzeugmeister, diese Maßnahme unterbreiten. In unmittelbare Nähe des benannten Hotels werden zur Zeit Baumaßnahmen zur unterirdischen Unterbringung eines durch das Rüstungsamt in diesen Räumen zu verlagernden Industrieunternehmen (Jäger-Programm) durchgeführt. Die Wahl des Ortes für Erholungszwecke ist ungeeignet, somit dieses Gebäude für den Betrieb der Rüstungsindustrie vorgesehen ist.

Weiterhin lege Ich Beschwerde ein gegen das Auftreten eines Vertreters der Zollbehörde. (Bericht OT-Einheit Offermann-Bühlmann).

Die Unterbringung dieses Erholungsheimes stört:

- 1. Die Durchführung der Baumaßnahmen*
- 2. Die Steuerung der Industrie-Unternehmen*

Es wird erwartet, dass die Beschlagnahme aufgehoben wird.“

Refererend aan het foto-incident bij de Bronsdaelgroeve, waarbij door de familie Curfs de hulp van Neumann werd ingeroepen en zo werd voorkomen dat een nietsvermoedende toerist ter plekke werd geëxecuteerd, omdat hij vermoedelijk foto's had genomen van het in aanbouw zijnde complex. *“...Een soldaat stelde voor de fotograaf dood te schieten, maar Neumann zei: “Du hast nichts zu*

schießen! Du sollst nur den Film in Beschlag nehmen, sonst nichts! Noch Fragen?“, aldus een citaat van Wiel Curfs.²¹

Voor de werkzaamheden in en om de grotten werd vooral gebruik gemaakt van paarden en karren, omdat het terrein niet goed toegankelijk was met vrachtwagens. Zo werd er op 26 juni 1944 door Neumann een “herinnering” gegeven aan de Feldkommandantur van Hasselt voor het leveren van 50 paarden met karren aan de Fa. Berghs.

De werkwijze van Neumann wordt in de notulen van een bouwvergadering dd 11 juli 1944 te Vught getypeerd door de Arbeitsdienst (lees Herr Vahle), die zich eraan stoort dat soms arbeiders niet meteen kunnen worden ingezet:

“Herr Neumann kümmere sich zu viel um Kleinigkeiten, wobei ihm die Übersicht über den Gesamtplan über dem Kopf wachse. Seine Tüchtigkeit in fachlicher Hinsicht wird jedoch keinesfalls angezweifelt“

Bij deze vergadering was Neumann zelf niet aanwezig, wel Vahle, Hanzel en Houdijk.

Tevens wordt er vermeld dat er 500 wegenbouwarbeiders uit de Noordoostpolder worden ingezet bij het Sonderbau programm Valkenburg, in samenspraak met de Beauftragter voor de Noordoostpolder Herr Houdijk.

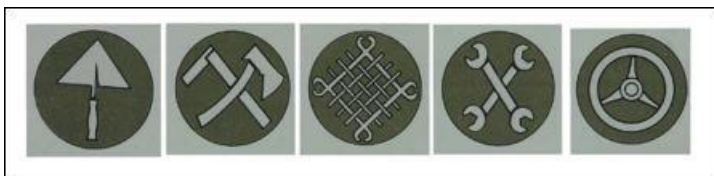
Laatstgenoemde wil de garantie dat deze 500 arbeiders na 6 weken terug mogen, hetgeen niet op prijs wordt gesteld aangezien het project onder grote tijdsdruk staat. Herr Vahle was de “Sonderbeauftragter für die Regelung des Arbeits-einsatz des Sonderbauprogramm Valkenburg”.

Daarnaast wil men dat er nog eens 500 gevangenen (o.a. uit Vught) en 200 strafgevangenen onder bewaking op de bouwplaats worden ingezet. Het wordt uitdrukkelijk gemeld dat Neumann dit laatste niet wil. Bau-ingenieur Bruno Hanzel (collega van Neumann) zegt dat er ook voor werknemers boven de 60 jaar werk is in Valkenburg, en dat de barakken voor de 200 strafgevangenen in aanbouw zijn, zodat de bewaking geen groot probleem meer zal zijn.

Op 31 augustus 1944 schrijft Neumann aan de Ortskommandantur Maastricht dat hij voor de maand september in gebied Valkenburg nog steeds nodig heeft:

- 15 timmerlieden
- 65 metselaars
- 20 betonvlechters
- 30 blokbrekers
- 65 elektromonteurs
- 150 hulpmedewerkers

²¹ zie Stegelke 51.



Iedere OT-vakman had zijn eigen symbool, resp.: metselaar-timmerman-ijzer-vlechter-slotenmaker-chauffeur.



Alle werkers waren verplicht het OT- symbool op de arm te dragen. De rode pijl is 1 stapje hoger in rang: Vorarbeiter. Er werd gewerkt in dag- en nachtdiensten. Iedere werknemer had een dienstboekje ter identificatie, met stempels waar hij of zij te werk was gesteld.

Opmerkelijk is het feit dat er tot het laatste moment door de lokale OT-Einheiten is geprobeerd om de werkzaamheden gedaan te krijgen, zonder beseft dat het zo maar eens afgelopen kon zijn door de naderende geallieerden, met eventuele repercussies voor collaboratie met de Duitse bezetter.



De Duitsers zelf waren zorgvuldiger met het uitwissen van sporen: zo onderschreef Neumann zijn brieven alleen met de letter N, en van Hanzel is zo goed als niets terug te vinden. Daarnaast werden er van hogerhand circulaire uitgegeven aan de Bauleitungen met het bevel tot archiefvernietiging bij terugtocht.

De OT-Einheiten

Voor het uitvoeren van de werkzaamheden in- en om de grotten werden lokale aannemers ingehuurd als OT-Einheit, al dan niet verplicht. De medewerkers van deze firma's stonden op loonlijsten en kregen betaald.

Uurtarieven waren vastgelegd door de OT, variërend van 0,53 tot 0,73 cent per uur (7 tot 8 gulden per dag), hetgeen driemaal zo hoog was als de reguliere tarieven. Voor de te werk gestelde gevangenen zullen andere regels hebben gegolden. In de regio Valkenburg-Geulhem waren vooral de bedrijven Hensels, Daumen en Berghs actief. De Duitse bezetter stelde dienstwagens ter beschikking om deze OT-Einheiten te ondersteunen in hun werkzaamheden.

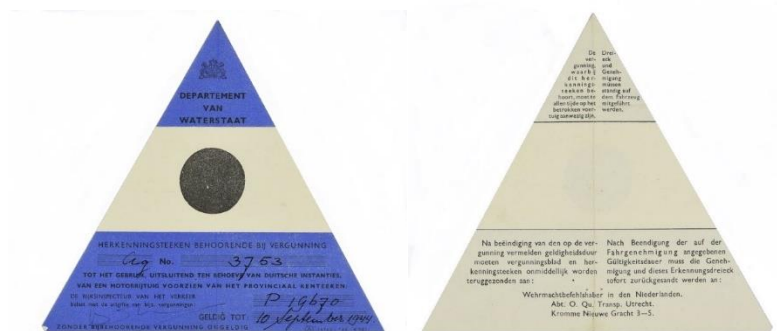
We weten welke kentekens hun auto's (PKW's) hadden:

Neumann:	P23606 (Bauleiter)
Hanzel:	P6555 (Bauführer)
Hensels:	P32072 (Betriebsführer)
Ponzlet:	P11894 (Betriebsführer Hensels, Abt. Nachschub)
Daumen:	P19670 en P33505 (Elektro Montage Betrieb) - een luxe donkerblauwe Chevrolet Coach uit 1939

Verder gebruikte men nog 2 vrachtwagens (LKW's): P32510 en P32546.

Deze speciale kentekens waren alleen voor Wehrmacht personeel in Nederland.

Een blauwe driehoekige sticker moest dan achter de voorruit worden geplaatst. Het diende als bewijs van een door de Wehrmacht uitgegeven rijvergunning.²²



²² bron: NBI

Hieronder een verdere uitwerking:

Fa. Berghs

In Valkenburg werden 48 arbeiders van de Fa. Berghs uit Maaseik Eykerpoort tegen betaling te werk gesteld. Dit weten we omdat Neumann op 9 maart 1944 voor deze Vlaamse medewerkers grenspassen heeft aangevraagd met een geldigheidsduur van 3 maanden met eventuele verlenging. De firma Berghs had ± 200 medewerkers in dienst uit regio Turnhout, waaronder ene Joseph Hubert Hensels (geb. 13-2-1926) en Hubert Berghs zelf. Wat Berghs niet wist is dat enkele van zijn medewerkers rapporteerden aan de geheime dienst. De leeftijden varieerden van 15 tot 65 jaar. Berghs zelf was toen 47 jaar, en kreeg voor zijn activiteiten een kantoor toegewezen aan de Nieuweweg 83c (oud huisnummer van Soons) te Valkenburg.

Veel van deze medewerkers hebben de oorlog ruimschoots overleefd (tot in 2012) en zijn begraven in Oud-Turnhout en Turnhout.

Volgens de geheime dienst werkte Berghs al sinds 1940 vrijwillig voor de Duitsers, en heeft hij groot werk uitgevoerd bij het vliegveld St. Truiden-Brustem, het vliegveld te Venlo en verdedigingswerken te Visé bij Luik.²³

Hubert Berghs is na de oorlog veroordeeld.²⁴

“Beroep van een vonnis geveld door de krijgsraad te Tongeren de 24 Oktober 1945.

Het krijgshof, bij arrest geveld de 8 Januari 1948, in tegenwoordigheid van de veroordeelde, ... heeft veroordeeld genaamde, Berghs, Hubert, geboren te Maaseik, de 16 December 1897 en er wonende, Eikerstraat, aannemer, echtgenoot van Haerden Jeanne, uit hoofde van: te Brustem, Kwaadmechelen, Diest, Schaffen, Beauvechain, Ougrée, Boncelles Grivegnée, Kanne of buiten het grondgebied van het Koninkrijk, namelijk te Valkenburg, Geulhem, tussen 10 Mei 1940 en 9 September 1944, uit winstbejag hulp te hebben verschaft aan de vijanden van de Staat, tot vijftien jaar dwangarbeid....”.

Hubert Berghs is in 1964 overleden en begraven te Maaseik.²⁵

Fa. Hensels

Fa. Hensels²⁶ werd in 1937 opgericht door Leo Hubert Hensels²⁷ uit Borgharen als uitvoerder van grondwerken. Deze firma werd van 12 februari tot 2 september 1944 als OT-Einheit ingezet bij diverse bouwwerken van de hoogste urgentie in Zuid-Limburg. In de periode vlak daarvoor was hij actief in Venlo.

²³ bron: NIMH 575-403-0022 Bureau Inlichtingen

²⁴ bron: Belgisch Staatsblad nr. 122-182

²⁵ bron: R 50-I/ 316-317-318; Dossier Berghs ligt in Brussel, RA2, helaas niet in te zien

²⁶ Fa. Hensels, Kamer van Koophandel Maastricht nr. 6674

²⁷ Leo Hubert Hensels, geb. 9-6-1913, overl.1966; op 13-9-1940 getrouwd met Maria Hubertina Anna Dassen, die op 20-5-1941 in Borgharen is overleden

Als tegemoetkoming voor zijn inzet, goede wil en getoonde initiatieven en daarmee snelle voortgang van de werkzaamheden kreeg Hensels een auto toegewezen, zodat hij de diverse bouwplaatsen met een radius van 14 km kon bezoeken in zijn functie van uitvoerder. Zijn tijdelijke adres was Geulhem 141, en hij kreeg een bijkantoor in hotel van Espen aan de Houthemerweg 162 (nu Broekhem 78), vlakbij Heinz-Hermann Neumann. Hensels had als bijnaam “de dikke Hollander”, maar ook “de beul” vanwege zijn gedrevenheid.

Nelly Ober-Hoen (dochter van van Espen) was toen 5 jaar en weet zich nog te herinneren dat de OT het hotel vorderde en er heel kort in heeft gezeten. In de eetzaal stonden toen tafeltjes met typemachines.

Maak m. door van Hensels

N.V. WATERLEIDING MAATSCHAPPIJ VOOR ZUID-LIMBURG

Stamnummer *Q. 2570*

Ontvangen van *O. F. - Einheid Hensels*

Gemeente *Valkenburg* Wijk of Straat *Houthemerweg* No. *162*

de somma van *acht* GULDEN *85* CENT

voor waterlevering enz. vanaf *1 Juli* tot *1 October 1944*, volgens omstaande specificatie.

MAASTRICHT, *14 NOV. 1944*

Directie N.V. WATERLEIDING Mij
VOOR ZUID-LIMBURG

Zegge f *8.85*

G. J. J. J.

KENNISGEVING.
Volgende bepalingen zullen in den aanvang van elk kwartaal door storting bij het postkantoor ter plaatse (c. d. aan den briefverstuiter) op postrekening No. 162 worden voldaan. Het bedrag van de storting zal worden toegezonden.

Zo heeft Fa. Hensels met paard en kar het spoorlijntje Geulhem-Meerssen verlengd en ook het betongeraamte en afvoerbuizen van het laadperron inclusief testplateau's voor vliegtuigmotoren gemaakt in Geulhem. Er zijn diverse rekeningen voor de geleverde beton, afvoerbuizen, waterverbruik etc. terug te vinden.²⁸

Hensels werkte daarvoor samen met zijn werknemers Ponzlet (waarschijnlijk Franz Leonhard Ponzlet, transportondernemer Bergerstraat 4 te Amby Maas-tricht), Schoonlingen, en transportondernemers A.H. Smeets en J. Defresne, Neerhem 32b te Valkenburg.

Hensels is op 21 oktober 1944 aangehouden door de Koninklijke Stoottroepen afdeling recherche te Maastricht.

Hij is in voorlopige hechtenis geweest in de kazerne gelegen aan de Grote Looierstraat 17, ook wel “kamp Maastricht” van 21 november 1944 tot 25 januari 1945, waarna hij als niet veroordeelde naar Munster Bilzen is verhuisd. Op 29 januari 1945 werd hij opnieuw gearresteerd en gedetineerd in “Villa Wijkerveld” onder verdenking van lidmaatschap van de N.S.B., hetgeen niet zo bleek te zijn. Op 23 maart 1946 volgde het officiële besluit tot in vrijheidstelling. Hij werd

²⁸ bron: NBI

gesommeerd zich beschikbaar te houden bij nieuwe feiten, en zich te melden bij het Bureau Toezicht Politieke Delinquenten in de Breedestraat 22 te Maastricht. Op 26 november 1948 wordt de zaak tegen Hensels heropend door de “Centrale Zuiveringsraad voor het Bedrijfsleven”. Hij geeft hierbij het volgende te kennen:

“Ik ben begonnen te werken met 18 arbeiders. Ik was onderaannemer bij Tunnel & Tiefbau. De machines die ik voor de grondwerken nodig had kreeg ik van de Duitsers, alsook de arbeiders, en wel in het kader van de OT. Behalve grondwerken heb ik ook betonwerken uitgevoerd. Zelf kwam ik maar een paar keer per week op het werk. Wanneer ik arbeiders aan andere firma's moest uitlenen, bleven deze bij mij op de loonlijst staan en kreeg ik het geld van de andere firma's terug ...”

Hensels werd alsnog schuldig verklaard aan hulp aan de vijand en benadeling van de Staat met de bestempeling van zijn handelswijze als “zeer onnadenkend”. Hij werd ontzet van het recht een leidende functie uit te oefenen in enige bouwonderneming voor een periode van 3 jaar.²⁹

Uit diverse getuigenverklaringen van oud-werknemers is gebleken dat Hensels goed bevriend was met de Duitse officieren, en dat hij in hun aanwezigheid pro-Duits handelde. De tarieven die door de OT betaald werden waren vele malen hoger dan de gebruikelijke, hetgeen niet alleen de werknemers maar ook de financiële positie van Hensels ten goede kwam. Hij had goed contact met de Duitse Fachbewerber (arbeidsbemiddelaar) Herr Kröning van het Arbeidsbureau te Maastricht, die hem altijd arbeiders kon regelen waardoor het aantal in rap tempo toenam van 100 tot wel 700. Ook via het gewestelijk Arbeidsbureau te Heerlen en via de OT te Valkenburg werden arbeiders uit heel Nederland toegewezen.

Hensels werd door getuigen omschreven als een grote brute vent, die zijn werknemers altijd dwong flink aan te pakken en herhaaldelijk dreigde met arrestatie door de Wehrmacht en “einsperren” als ze niet snel genoeg werkten. Enkelens zijn inderdaad gearresteerd en hebben vastgezeten in de bunker van Neumann of in de kelder van een hotel. (o.a. Jacob Veld uit Hoensbroek). Hij gedroeg zich als iemand die gewend was te bevelen en die onmiddellijk gehoorzaamd moest worden. Daarnaast hield hij door de door rianten inkomsten feesten en werd hij meerdere malen onder invloed van alcoholische dranken aangetroffen.

²⁹ Bron: CABR L. Hensels, uitspraak rechtbank Roermond 10-12-1948



*Hotel
„Van Espen”
Houthemervillaweg
No. 162
Valkenburg (L.)
Tel. 2265.*

Het tijdelijke kantoor van Hensels aan de Houthemerweg 162, tegenwoordig Broekhem 78, helemaal verbouwd als hotel de Griffier

Administrateur Andreas Leusen (2-10-1898) uit Haarlem, in dienst bij Fa. Hensels, weet te vertellen:

“Ik rekende het werk uit, waaruit volgens de tarieven de uit te betalen lonen werden berekend, en ik ging dan het geld afhalen, in den beginne in Delft, later te Culemborg bij het hoofdbureau van de OT Ik haalde elke week geld, in het begin bedragen van 8000 à 10.000 per week, en op het laatst 60.000 tot 70.000 gulden. Deze laatste bedragen werden uitbetaald 14 dagen voor de bevrijding van Valkenburg. Hensels, Ponzlet en Schoonlingen waren alle drie gemachtigd cheques te tekenen en te innen. Hensels en Ponzlet waren bijna altijd samen, Schoonlingen was meer op zichzelf. Ponzlet is later met Neumann via Noordelijke plaatsen naar Duitsland uitgeweken”.

Vanaf 1954 woonde Hensels in Maastricht.

Op het verwijt van collaboratie met de Duitsers antwoorde hij dat hij hiertoe gedwongen werd, en dit tot 3x toe heeft geweigerd, en dat hij daarnaast zeer veel “Ausweise” had verstrekt aan onderduikers. Ook had hij ervoor gezorgd dat de arbeiders die bij hem in dienst waren niet naar Duitsland hoefden te gaan.

Door de publicatie van de “Ministeriële Beschikking³⁰” tot teruggave van in de oorlog gederfde kosten claimden veel medewerkers en instanties achterstallige

³⁰ als gepubliceerd in de Staatscourant d.d. 7-6-1949, nr. 108

betalingen voor lonen, materiaal en belastingen tot in 1959 bij het “Nederlands Beheers instituut”. De vorderingen van de belastingen hadden voorrang, waardoor er voor de overige schuldeisers vaak niets overbleef.

Als voorbeeld een vordering van Cornelis Kasbergen uit Rotterdam, beroep metselaar, die vanaf 8 juni 1944 tot 8 september 1944 bij de Fa. Hensels heeft gewerkt, en die door “Dolle Dinsdag” onverhoopt gereedschap heeft achtergelaten. Hij vorderde zijn gereedschap terug, inclusief reiskosten en achterstallig loon.

Volgens Hensels was er bij de bevrijding voor ± fl. 150.000 materiaal aanwezig op de diverse OT-werkplaatsen.

De gemeente Valkenburg wist voor bijna fl. 38.000 aan geconfisqueerd OT-materiaal te verkopen, inclusief eigendommen van Hensels, waarvan de opbrengst volgens wettelijk voorschrift verviel aan het Bureau Oorlogsbuit. Het bedrag werd vanuit de gemeentekas overgeboekt naar het Ministerie van Financiën.

Alle vermogen van Hensels is na de oorlog aan de Staat der Nederlanden vervallen. Hij heeft in 1954 via het Nederlandse Beheers Instituut geprobeerd zijn eigendommen van de door de Gemeente Valkenburg geconfisqueerde en verkochte OT-materialen terug te claimen om zijn bedrijf als aannemer van grondwerken weer te kunnen beginnen, maar dit werd hem geweigerd. Uiteindelijk is hij toch erin geslaagd een van de beste wegenbouwbedrijven in Limburg op te starten, dat reeds in 1959 naam gemaakt had.³¹

Fa. Daumen (Elektro-Institut Heinrich Daumen)

Engelbert Heinrich Daumen (geb. 2-11-1891 te Rheidt) was een Duitser die woonde op de Oranjelaan nr. 1 te Valkenburg. Hij dreef een Electro-technisch bedrijf, dat tijdens de oorlogsjaren hoofdzakelijk voor de Organisation Todt werkte, terwijl zijn echtgenote een lunchroom exploiteerde in de Wilhelminalaan nr. 49, waarvan de inventaris niet haar eigendom was.

Op 29 juni 1942 kocht hij het huis met magazijn en erf aan de Wilhelminalaan 68/70 van de Niederländische Grundstückverwaltung (NGV) voor de prijs van fl. 18.000,- uit Joods bezit (de heer Edgar Huiman, geb. 24-3-1910 te Berg en Terblijt, geh. met Anny Muller). Laatstgenoemde had daar een zaak met slagersbenodigdheden. Bij acte van minnelijk rechtsherstel van 11 september 1947 keerde dit pand officieel terug naar Huiman, die er echter op 20 september 1944 alweer terug was ingetrokken.

Na de oorlog was Heinrich Daumen op 20 april 1945 nog steeds voortvluchtig. Al zijn vermogen en bezittingen werden onmiddellijk in beslag genomen, inclusief dat van zijn vrouw Katharina Daumen-Johnen (geb. 13-5-1886 te Niedegge). Bij zijn arrestatie had hij een bedrag van fl. 50.000,- contant op zak, hetgeen werd gedeponereerd bij de Amsterdamse Bank om zo diverse schuldeisers te kunnen betalen. Mevrouw Daumen-Johnen kreeg huisarrest te Hardenberg.

³¹ bron: NBI en CABR L. Hensels nr. 21.673

Ook Daumen had veel rekeningen openstaan bij de PTT, PLEM, Limagas, werknemers en de belastingdienst, die via het Nederlandse Beheers Instituut werden voldaan tot in 1954.

Het geconfisqueerde vermogen van Daumen werd vanaf 7 juni 1945 beheerd door kandidaat-notaris J.P.A. Theunissen uit Valkenburg.

Eind 1970 heeft Daumen bij Duitse instanties zijn geleden vermogensverlies aangemeld, met de hoop nog iets terug te kunnen ontvangen.

De Wilhelminalaan werd tijdens de bezetting veranderd in de Hendrik van Viandenlaan, volgens de Duitse traditie dat straatnamen alleen naar overleden personen mochten worden genoemd. Uitzonderingen daargelaten...³²

EDGARD HUIMAN

**Handel in Darmen - Huiden - Papier - Specerijen - Touw
en alle Slagersbenodigdheden**

WILHELMINALAAN 68-70 GIRO 321600 TELEFOON K 4406-2220

VALKENBURG, den 2 Januari 1946

Aan het Hoofd der Beheer-instituut Den Haag. *M. de Ryter*

Geachte Heeren,

Daar ik Israeliet ben en ruim 2 jaar heb moeten onderduiken, om het leven te redden, hadden de saffen mijn heele zaak geliquideerd en geheel uitverkoocht en was mijn zakgeld natuurlijk gesloten.

Op 12 Juni 1945 stuurde ik aan den Heer J.P.A. Theunissen, Beheerder Cand. Notaris te Valkenburg, de rekening ten laste van de Duitscher H. D a u m e n voorheen gewoond hebbende in mijn huis, Wilhelminalaan No. 70 en magazijn No. 68.

Na een onderhoud gehad te hebben met den WelEdl. Heer Theunissen te Valkenburg, ben ik dan ook zoo vrij, mij direct tot U te wenden, om vlugge afdoening van mijn ingediende rekening, groot fl. 4800,—

Daar ik momenteel bezig ben mijn zaak zoo spoedig mogelijk weder op te bouwen, (voor de Voedselvoorziening), en ik hiervoor natuurlijk veel geld nodig heb, is mijn vriendelijk verzoek, of het mogelijk is, dat U deze zaak zoo spoedig mogelijk kunt afwikkelan, dan eerst ben ik in staat mijn zaak weder op te bouwen.

Ik hoop op Uw volle medewerking, bij voortvast vriendelijken dank,

Hoogachtend,
E. Huiman

P.S.
Zie verder s.v.p. mijn schrijven van 12 Juni gericht aan den WelEdl. Heer J.P.A. Theunissen Beheerder van de Duitscher H. Daumen en mijn schrijven van 18 Juni aan de advies-Commissie voor Rechtsherstel en Beheer, Kapoenstraat 2 Maastricht.

Het Nederlandse
Beheersinstituut

Dat. 5 JAN 1946

Gen. No. 33 495

Cl. No. III. e. 3. 433

Brief Huiman ³³

Neumann	Heinz-H.	GER	RC	H/HA	Ma	3,11,06	47	GER	Hildesheim	constr. worker	draughtman	2804149	Hildesheim
	Dr. O.P. Vancouver B.C.												25.2.52
Neumann	Klaus	GER	RC	S/WH	Ma	4.	4,33	21	GER	Hildesheim	former	gen. labourer	5308778
	Dr. O.P. Vancouver B.C.												Hildesheim 22.2.54

Reisdocument van Neumann en zijn zoon Klaus naar Canada³⁴

³² bron: NBI

³³ bron: NBI

³⁴ bron: Arolsen Archives

Deelnemende organisaties

Organisation Todt - Valkenburg

Dienststelle der Feldpostnummer 10455

Aktezeichen T120

Strabeek 201

Bauleiter H. Neumann, Groenema, Hanzel

Organisation Todt - Maastricht

Prins Bisschopssingel 4 Maastricht

Dipl. Ing. Kühn. , Baurat Hans Jürgensen

Büro Professor Dr. Ing. Herbert Rimpl, dependance

St. Hubertuslaan 4 Maastricht

Dipl. Ing. Heinrich Leppla

Stiftung für Industrielle (Um)Siedlung, Abteilung Bauten

Prins Bisschopssingel 2 Maastricht

Herr Münster, August Kubitzka

Feldbauamt der Luftwaffe

Oisterwijk

Herr Bernward Klomp

Klöckner Flugmotorenbau GmbH, Nachbaubetrieb voor BMW

Hamburg

Frontreparaturbetrieb Utrecht GL 3163 (General Luftzeugmeister)/ Klöckner

Kanaalweg 64 (adres Firma Jongerius) Utrecht

Obering. Bense, ing. Froh, Herr Lorenz

BMW

München

Oberingenieur Hermann Holbein

OT-Einheit Firma Hubert Berghs

Nieuweweg 83e (1944) Valkenburg-Houthem

OT-Einheit Firma Leo Hensels

Houthemerweg 162 (1944) Valkenburg-Houthem

OT-Einheit Firma Heinrich Daumen

Wilhelminalaan 68/70 (1944) Valkenburg-Houthem

Regional Bauinspektor (O.T.): Erich Schenk R 50-I/12671

Käthe Otto (O.T.): Typiste van Heinz Neumann

Bronnen

Bundesarchiv Berlin Lichterfelde

R 50 I 316, 317,318	OT Einsatzgruppe West (Holland und Belgien)
R 9361-III/755367	NSDAP lidmaatschapskaart H. Neumann
R 50-III/3926	Bruno Hanzel
BArch-KBL-LKB-698	Lazarettkarten Hildesheim

Militärarchiv Freiburg

Verleihungsliste Nr. 67 (Ziv.) Heinz Neumann Kriegsverdienstkreuz

Regionaal Historisch Centrum Limburg

40.007A 2856/3218/3907	Gemeentearchief Valkenburg-Houthem
EAN_1117 2758 en 2951	PLEM
17.26-01B/1150 t/m 1156	DSM archieven spoorlijn Houthem-Meerssen 1944

Nationaal Archief Den Haag

2.13.167_790_16	Bunkertekening
2.09.16.02_35842	NBI-Hubert Berghs
2.09.16.06_88948	NBI-Leo Hensels
2.09.16.03_44537	NBI-Heinrich Daumen
2.21.310_53	Rapport Kurt Wiendieck
CABR 111492	PF Den Bosch 21673 L. Hensels

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie

098	Organisation Todt
249-0605	Dossier Organisation Todt
249-A0605	Dossier Organisation Todt (aanvullingen)
249-0816	Verslag directeur Postkantoor Valkenburg vanaf sept 1944
tot 10 mei 1945	

NIMH

575-401-0020	Bureau inlichtingen
--------------	---------------------

Stadtarchiv Hildesheim

Reg.-Nr. 920/1906	Geboorteakte Heinz Otto Hermann Neumann
Reg.-Nr. 488/1929	Huwelijksakte H. Neumann en Minna Snoek
Reg.-Nr. 156/1977	Overlijdesakte H. Neumann

NCAP

NCAP_JARIC_140_0912_4001	Luchtfoto
--------------------------	-----------

Archief Heemkundevereniging Houthem-St. Gerlach

Bunkerfoto	Scan
------------	------

Documentatie:

Katwijk 1940-1945	D. Harff en P. Harff
Handbook of the O.T.	MIRS/MR London 1944